

Brněnská normativní civilistika

PRÁVNÍ MONOGRAFIE

Brněnská normativní civilistika

(postavy – projekty – polemiky)

Ondřej Horák

Vzor citace:

HORÁK, O. *Brněnská normativní civilistika (postavy – projekty – polemiky)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 260 s.

Publikace vychází s podporou Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Recenzenti:

prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

doc. JUDr. PhDr. Pavel Maršálek, Ph.D.

prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD. mult., LL.M., MA

© JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D., 2019

ISBN 978-80-7598-708-2 (váz.)

ISBN 978-80-7598-709-9 (e-pub)

ISBN 978-80-7598-710-5 (mobi)

www.wolterskluwer.cz

OBSAH

Seznam použitých zkratk	VIII
Předmluva	X

POSTAVY

A. Česká civilistika a normativní škola	3
I. Úvodní poznámky	3
1. Dějiny české právní vědy a recepce normativní teorie	3
2. Meziválečná právní věda a brněnská právní škola	5
3. Vymezení tématu – civilistika a normativisté	6
4. Bibliografie	8
II. Brněnská normativní škola a základy normativního myšlení	10
III. Biografické studie (prameny a literatura)	15
B. Jaromír Sedláček a brněnští normativisté	23
I. Učitelé, kolegové, žáci	23
II. Meziválečná éra	28
1. Učitel a žák	28
2. Učitelé	28
3. Kolegové	32
4. Žáci	36
III. Za okupace a po ní	44
1. Ani učitelé, ani žáci	44
2. Z žáků učitelé	47
3. Učitelé bez žáků	48

PROJEKTY A POLEMIKY

C. Akademické, unifikační a socializační projekty	53
I. Akademické projekty	53
1. Ediční řady	54
2. Periodika	57
3. Slovníky	60
4. Komentáře	62
5. Sjezdy	65

6. K reformě právnického studia	66
7. Publikační polemiky a „citační politika“	68
8. Překlad učebnice Mayr-Hartinga a „nepřesné informace“	69
II. Unifikační projekty – rekodifikace soukromého práva a občanský zákoník	72
1. Terminologie	72
2. Rekodifikace občanského práva	73
3. Rekodifikace a dobová právní věda	76
4. Inspirační zdroje a normativistický rozměr rekodifikace	78
5. Vybrané problémy a polemiky	82
III. Socializační projekty – zásahy do vlastnictví a pozemkové reformy	97
1. Terminologie	98
2. Mezinárodní rozměr	98
3. Pozemkové reformy	99
4. Právní věda a pozemkové reformy	101
5. Normativistický rozměr meziválečné pozemkové reformy	103
6. Normativisté o vlastnictví	107
7. Vybrané problémy a polemiky	110
Závěr	150
Biografický přehled	152
Bibliografický přehled	167
Přehled výuky brněnských normativních civilistů	193
Summary	218
Zusammenfassung	219
Résumé	220
Sommario	221
Prameny a literatura	222
I. Prameny	222
II. Literatura k biografickým kapitolám	225
III. Literatura k tematickým kapitolám	232
Jmenný rejstřík	244

Martině a Sofince

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (1811)

ALR

Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten (1794)

AV ČR

Akademie věd České republiky

BGB

Bürgerliches Gesetzbuch (1896)

Boh. adm.

Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních (tzv. Bohuslavova administrativní)

CC

Code Civil (1804)

ČPSV

Časopis pro právní a státní vědu

ČPVP

Časopis pro právní vědu a praxi

ČSAV

Československá akademie věd

inv. č.

inventární číslo

kart.

karton

KPR

Kancelář prezidenta republiky

LLA

Liechtensteinisches Landesarchiv Vaduz

LN

Lidové noviny

LS

letní semestr

MŠNO

Ministerstvo školství a národní osvěty

MU

Masarykova univerzita

MZV

Ministerstvo zahraničních věcí

NA

Národní archiv

n.

následující strana

nn.

následující strany

NS

Národní shromáždění

op. cit.

citované dílo

OZ

občanský zákoník

OZO

obecný zákoník občanský

ř. z.

říšský zákoník

Sb. z. a n.

Sbírka zákonů a nařízení

seš.

sešit

SPÚ

Státní pozemkový úřad

SNSP

Slovník národohospodářský, sociální a politický

SVPČ

Slovník veřejného práva československého

SVPS

Sborník věd právních a státních

UJEP

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

UK

Univerzita Karlova

UP

Univerzita Palackého

VN

Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník (1937)

ZGB

Zivilgesetzbuch (1907)

ZS

zimní semestr

PŘEDMLUVA

„Domněnka, že praxe na teorii je nezávislá, je pošetilá; domněnka, že teorie za praxi není odpovědná, je lehkomyšlná.“
J. Sedláček

„Často se tvrdí, že kniha by měla být napsána tak, aby se její smysl dal vyjádřit jednou větou,“ napsal do stručné předmluvy svého stěžejního díla *Grundlegung der Soziologie des Rechts* o Vánocích roku 1912 Eugen Ehrlich. Nedlouho předtím vydal Hans Kelsen *Hauptprobleme der Staatsrechtslehre* a přibližně ve stejné době začíná František Weyr připravovat *Základy filosofie právní*. Sociologické a normativní myšlení sice rozdělovala metoda, spojoval je však kritický náhled na stav „panující“ právní vědy.

Nositelkou nových impulzů se v meziválečné éře stala především normativní škola, která si tím současně vydobyla pevné místo v povědomí české právnické veřejnosti – není proto překvapující, že František Weyr byl v anketě LN *Právnické století* (pořádané ke 100. výročí vzniku Československa) hodnocen jako druhá nejvýznamnější osobnost českého práva (za Otakarem Motejlem a před Viktorem Knapem), *de facto* jako nejvýznamnější osobnost české právní vědy.

Normativisté svedli řadu polemik a dařilo se jim reagovat na kritiku oponentů, jedna z výtek (až pomluv) se přesto traduje dodnes – jejich údajné „odtržení od reality“. V této práci se na příkladu brněnských civilistů naopak pokusím ukázat úzký vztah normativní školy k praxi – od jejich působení v tradičních právnických profesích přes vydávání (dodnes ceněných) komentářů a souborů judikatury, přípravu posudků ke sporným právním otázkám nebo podíl na přípravě zákonů až k výuce postavené na propojování teorie a praxe. Stručně řečeno – smyslem této knihy je ukázat, že normativisté praxí žili, učili ji a spoluutvářeli.

Většinu prací z oblasti dějin právní vědy by bylo možné shrnout podtitulem „život a dílo“. Zpracování této studie se vydalo poněkud odlišnou cestou. Zahrnuje sice oblast biografickou („postavy“) i tematickou („projekty a polemiky“), ale snaží se je představit srovnávací („průřezovou“) perspektivou. Po úvodní biograficko-tematické části, kde je blíže vymezeno téma, nastíněny základy normativního myšlení a představen stav současného poznání, následuje biograficky orientovaná část, která je zaměřená na Jaromíra Sedláčka a jeho žáky. Práci uzavírá část tematická, rozvržená do tří okruhů projektů (akademických, unifikačních a socializačních) a s nimi spojených polemik (např. o významu přirozených zásad právních nebo o vyvlastňování bez náhrady).

Předkládaná publikace završuje tři „pětiletky“ mého zájmu o meziválečnou právní vědu (první byla orientována právně-historicky, druhá právně-teoreticky a třetí civilisticko-komparativně), kdy jsem se snažil ukazovat inspirativnost

právně-historického přístupu. Jsem si však vědom, že jak v tematické, tak i v biografické části jde stále jen o „pokus o odpískání v poločasu“. Zpracování biografických pasáží sice bylo vedeno snahou obsáhnout co nejširší pramennou základnu, řada materiálů (zejména v osobních archivech) však stále není odborné veřejnosti přístupná. Naopak jsem neusiloval o podrobný rozbor publikační činnosti brněnských normativistů, ale zaměřil jsem se pouze na vybrané „reprezentativní“ problémy a polemiky. Snažil jsem se přitom propojit teoretická východiska normativní školy (zejména kritiku tradičních „dualismů“ práva pozitivního x přirozeného, věcného x obligačního, veřejného x soukromého a mezinárodního x vnitrostátního) s konkrétními aktivitami normativistů. Publikaci je proto možné chápat také jako odrazový můstek k zevrubným biografickým jednotlivých normativistů nebo ke zpracování širěji uchopených dějin česko-rakouské civilistiky.

Ve výkladu jsem již podrobně nesledoval vyústění polemik normativistů v současnosti. U většiny představovaných témat jsem se sice zapojil do diskusí po re-kodifikaci soukromého práva (např. články o věci v právním smyslu či ochraně oprávněného detentora), přesto se domnívám, že právní historie má usilovat spíše o roli „trenérskou“ než „hráčskou“. Postavení rozhodčího jí naštěstí dnes už nikdo upřít nemůže.

Knihu vnímám především jako poděkování svým učitelům, kteří ve mně vzbudili zájem o brněnskou normativní školu, mezi nimiž patří nejpřednější místo Ladislavu Vojáčkovi. Současně chci poděkovat všem kolegyním a kolegům za pomoc a podporu, zejména Kamile Bubelové, Alexandře Letkové, Zlatce Smutné a Gustavu Novotnému.

V Pozořicích, na první svátek vánoční roku 2019

autor

ZÁVĚR

„Tvé hrdlo je jak Davidova věž z vrstev kamene zbudovaná, tisíc na ní zavěšeno štítů, samých pavéz bohatýrů.“

Píseň písní (4,4)

Normativní teorie se do značné míry stala synonymem „věže ze slonoviny“ – nepraktičnosti, elitářství, snilkovství. Výtka „odtržení od reality“ zaznívala už v mezi-válečné éře a objevuje se dodnes, dokonce i u autorů, kteří jinak hodnotí normativní teorii pozitivně. Zatímco Weyr zůstal nad takovou kritiku povznesený, Sedláčka a jeho žáků se osobně dotýkala.

Tento negativní pohled je do značné míry podmíněn tím, že se většina autorů zabývala normativní školou převážně z teoretické perspektivy. Pokud pročitáme Weyrovu stěžejní práci, mohou se skutečně jevit jako „teorie pro teorii“ – sice přemýšlivé a inspirativní, ale také abstraktní, formalistické a málo srozumitelné (psané složitě s netradiční terminologií).

V této knize jsem se naopak snažil představit normativní školu z širší perspektivy. Pokud totiž pomyslně sestoupíme o patro níže, do úrovně článků, zjistíme, že se normativní teorie formovala z úvah nad konkrétními otázkami a zpětně pomáhala konkrétní problémy řešit. A pokud sestoupíme až na úroveň archivních materiálů, uvidíme normativisty ve zcela jiném světle – jako ty, kteří se brali o „živé právo“ jak na půdě zákonodárství, tak aplikace.

Často se zapomíná, že se normativisté kromě filosofického a teoretického východiska vyznačovali také velmi úzkou vazbou na praxi. Před akademickou dráhou bez výjimky působili v tradičních právnických profesích (advokacie, veřejná správa, finanční prokuratura), vytvořili dodnes ceněné komentáře, vypracovali řadu standardních i exkluzivních posudků (k odborným otázkám i medializovaným kauzám, např. k době vzniku Československa, problematice pozemkových reforem, právnímu postavení Lichtenštejnu nebo případu Karla Perglera), podíleli se na přípravě právních předpisů v expertních komisích, parlamentu i vládě a v neposlední řadě měli na propojení teorie a praxe zaměřenu také svoji výuku (včetně simulovaných soudních procesů).

Cílem této práce však nebylo pouze ukázat, že normativisté nebyli odtržení od reality, ale že teorie a praxe šla v jejich působení ruku v ruce a že normativní teorii uplatňovali při řešení konkrétních otázek. To, zda byla jejich řešení vhodná, už je otázkou subjektivního hodnocení. Většina příkladů byla volena z problematiky občanského zákoníku.

Normativní teorie vznikla jako přirozená generační i odborná revolta proti historizujícímu pozitivismu dobové právní vědy. Slonovinová věž normativní teorie přitom byla stavěna nejprve z drobných kamínek praxe. František Weyr, nespokojený

se stavem výuky, teorie i praxe, ve svých prvních člancích často vycházel z kritiky konkrétních rozsudků a snažil se o obecnější shrnutí. Záhy ovšem zjistil, že mu vlastní síly na tento úkol nestačí, a postup obrátil. Připravil „plán“ v podobě shrnutí základů nové teorie a snažil se ještě v době působení na brněnské technice najít spolupracovníky, kteří by ho rozvíjeli. Až vznik samostatného státu a zřízení brněnské právnické fakulty však poskytly normativní škole stěžejní institucionální zázemí. V pozadí jeho snah stála myšlenka, že „bez správné teorie není správné praxe“.

Stavba slonovinové věže neměla normativní škole sloužit k úniku, izolaci a zdrženlivosti, ale naopak k obraně a aktivnímu šíření názorů. Pro normativisty byla charakteristická bojovnost a kritičnost – nebáli se vystoupit ze zažitých vědeckých i společenských konvencí. Vazba na normativní školu byla u jejích příslušníků různá – někteří ji použili jako výtah k získání akademických pozic, jiní k budování vlastních teorií.

Smyslem tohoto pojednání nebylo primárně poukazovat na pozitiva či negativa působení normativní školy. Její hodnocení jako celku je navíc problematické, protože se v řešení řady otázek normativisté různili a jejich pohled se vyvíjel. Pokud bych jim měl přesto něco vytknout, byl to přezíravý postoj k právní historii, který dodnes bohužel na některých právnických fakultách přetrvává. Naopak bych vyzdvihl kromě snahy o zvědečtění také jejich „společenskou odpovědnost“ – metodologickou snahu o odlišení práva a politiky na straně jedné a hodnocení právních i politických otázek na straně druhé. „Odpovědnost, kterou má obyvatel věže nikoliv ‚i přesto‘, nýbrž ‚právě proto‘, že dlí na věži,“ jak uvádí E. Panofsky v inspirativním textu *Na obranu věže ze slonové kosti*. „Je tedy na udatných mužích, aby vzali své štítý a použili je v boji.“

SUMMARY

The Brno normative school – connected mainly with the interwar era – has signed up significantly in the awareness of the Czech legal public and in the history of the European legal thought. The normativists have argued a number of polemics and have managed to respond to opponents' criticism, but one of the critics still exists today – their alleged “detachment from reality”. This work, on the contrary, introduces on the example of Brno civilians a close relationship of the normative school to practice – before their academic career they worked in practical legal professions (advocacy, public administration, financial prosecutor's office) they created topical awarded opinions (especially renowned Rouček–Sedláček) they developed a number of standard and exclusive opinions (on expert issues and publicized cases, eg on the issue of land reforms and the legal position of House of Liechtenstein in Czechoslovakia), they participated in the preparation of legal regulations in expert commissions, in Parliament and in the government and last but not least they focused on connection between theory and practice in their teaching (including mock trials).

The publication covers both the biographical (“personalities”) and thematic (“projects and polemics”) areas. The introductory bio-thematic part, which defines the topic, outlines the basics of normative thinking and introduces the state of contemporary knowledge, it is followed by a biographical part, which is focused on Jaromír Sedláček (1885–1945) and his pupils Adolf Procházka (1900–1970), Karel Gerlich (1905–1944), Vladimír Kubeš (1908–1988) and Hynek Bulín (1908–1996). The work is concluded by a thematic part, divided into three groups of projects (academic, unification and socialization) and related polemics (eg on the importance of natural legal principles or expropriation without compensation). The theoretical background of the normative school (especially criticism of traditional “dualisms” of the positive law x natural law, material law x obligatory law, public law x private law and international law x national law) was connected with specific activities of the normativists. The aim of the publication was to show that theory and practice went hand in hand with the normativists and that they applied normative theory in solving specific questions.